

POGING TOT HET VASTSTELLEN VAN DE
HISTORIE VAN DE BEMALING VAN
DE POLDER STREEFKERK.

SAMENGESTELD DOOR JAN DEN BESTEN OP 11-3-2008.

Om een aanvang te maken, zullen we in eerste instantie weergeven, hetgeen anderen hiervoor reeds eerder hebben weergegeven.

In het rapport: "Herstel Molencomplex Streefkerk" van bureau Bosch Slabbers vinden we op blz. 11 onder 3/2 : In 1514 was er in ieder geval reeds sprake van 4 molens en 2 sluizen.

Omstreeks 1600 werd een lage boezem aangelegd en omstreeks 1664 een ruimere voorboezem en ook een nieuwe uitwateringssluis gebouwd. Omstreeks 1700 was er een getrapte bemaling met 2 bovenmolens en 3 ondermolens.

Drs. Henk A. Visser vermeld: In de "Informatie" van 1514 waren er 4 molens. Omstreeks 1589 werd een boezem aangelegd en in 1608 werd er een nieuwe molen gebouwd ter vervanging van een afgebrand exemplaar. En er werd toen ook 1 ha land aangekocht als boezemland. In 1664 werden de toen aanwezige molens afgebroken. De oude sluisjes naar de Lek werden gedicht en een nieuwe uitwateringssluis gebouwd. En er werden toen 3 molens gebouwd. Begin 18^e eeuw werd de getrapte bemaling gesticht.

Op kaart Overwaard van 1706 zijn er 3 ondermolen en 1 voormolen. (Alle 3 aan de Tiendweg.) In 1716 was het aantal voormolens vermeerderd tot 2; de Sluismolen was er toen bijgekomen; dus tussen 1706 en 1716. In 1716 stond de westelijke ondermolen aan de Tiendweg, op de plek waar deze ook in 1706 reeds stond en er stonden 2 andere, blijkbaar ter vervanging van de oostelijkste ondermolen, kort bij elkaar aan een afzonderlijke, nieuw aangelegde boezem, of kolk, de "Oude Weteringse Kolk".

Daarna was er weer een verandering. Alleen de Oude Weteringmolen in het zuiden was er nog, terwijl de lage boezem langs de Tiendweg werd ingekort en de molen ten zuiden van het dorp werd gesloopt en vervangen door 2 westelijker gelegen molens, langs de Tiendweg. De westelijke is de Achtkante Molen, gebouwd in 1761 en de oostelijke is de Kleine Tiendwegmolen, een wipmolen, die dus zeer waarschijnlijk ook in 1761 werd gebouwd.

De zienswijze van Visser lijkt ons het meest aannemelijk.

Alleen op de kaart van 1706 (zie hieronder) zijn geen 3, maar 2 ondermolens afgebeeld en 1 "Voormolen". De 2 ondermolens staan oostelijk van het dorp.

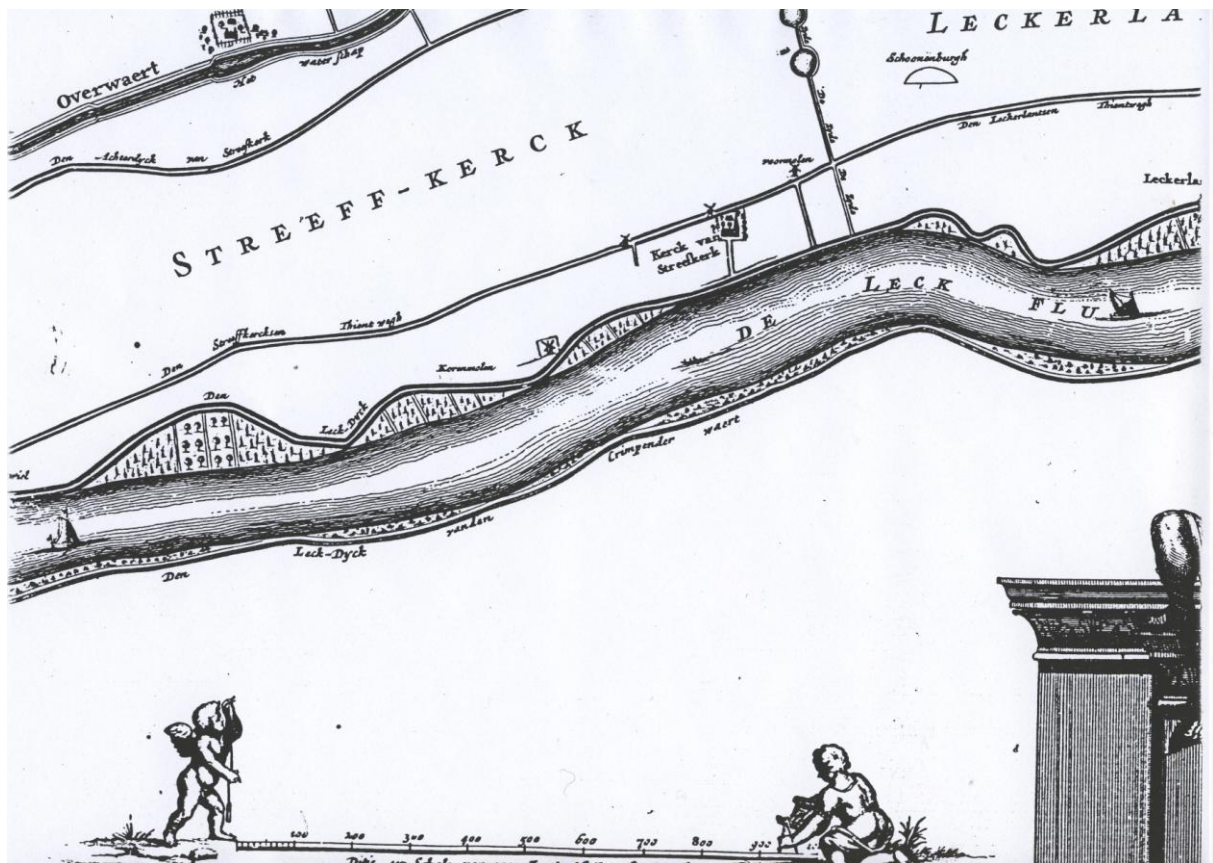
De kaart is getekend met Zuid boven.

Het jaartal 1716, hetgeen Visser noemt hebben we niet kunnen traceren. Wellicht een ons onbekende kaart ?

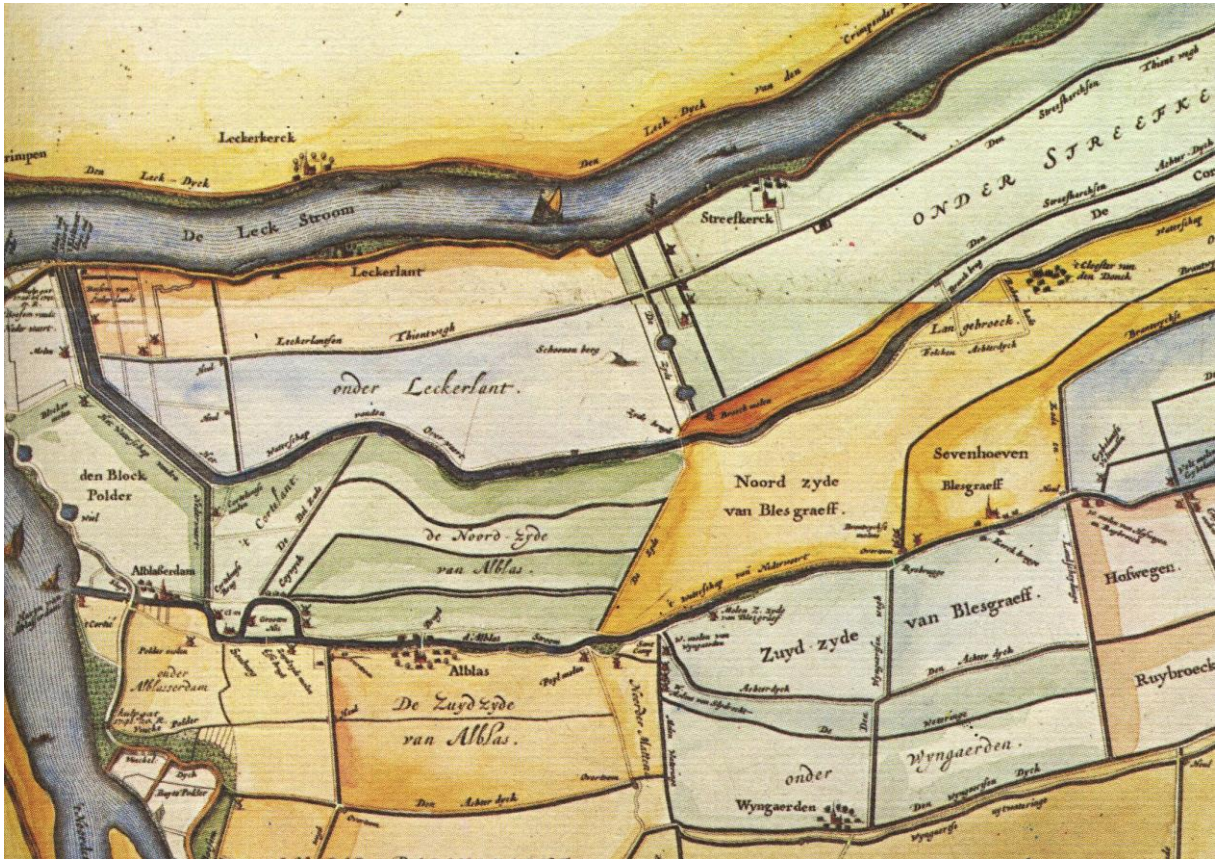
Wel hebben we een kaart , uitgebracht in 1767, die veel eerder gemaakt moet zijn, daar de boezemmolens te Kinderdijk uit 1737 en 1738 er niet op staan!

Op deze kaart zien we de "Voormolen" van de kaart uit 1706, wat blijkbaar de Hoge Tiendwegmolen is, en de Sluismolen afgebeeld. Ten zuiden van de Hoge Tiendwegmolen zien we 2 molens aan de Oude Weteringse Kolk. Hiervan zal de zuidelijkste de Oude Weteringmolen zijn en de andere een niet meer bestaande onbekende ondermolen moeten zijn, die Visser ook noemt. De 2 molens, direct ten zuiden van het dorp en ten oosten hiervan waren op deze kaart reeds afgevoerd. We denken dat deze kaart net voor de bouw van de achtkant en de Kleine Molen uit 1761 stamt. Ook de z.g. Schuine Kolk is op deze kaart nog niet aangegeven

Voorts is het vreemd dat de Hoge Tiendwegmolen op beide kaarten is getekend direct ten zuiden van de Tiendweg, terwijl deze stond ten noorden van de Tiendweg. Doch dergelijke onvolkomenheden(vergissingen) komen ook op andere oude kaarten bij molens wel meer voor.

Fragment uit de kaart van de Ablasserwaard uit 1706.
Zuid is boven.

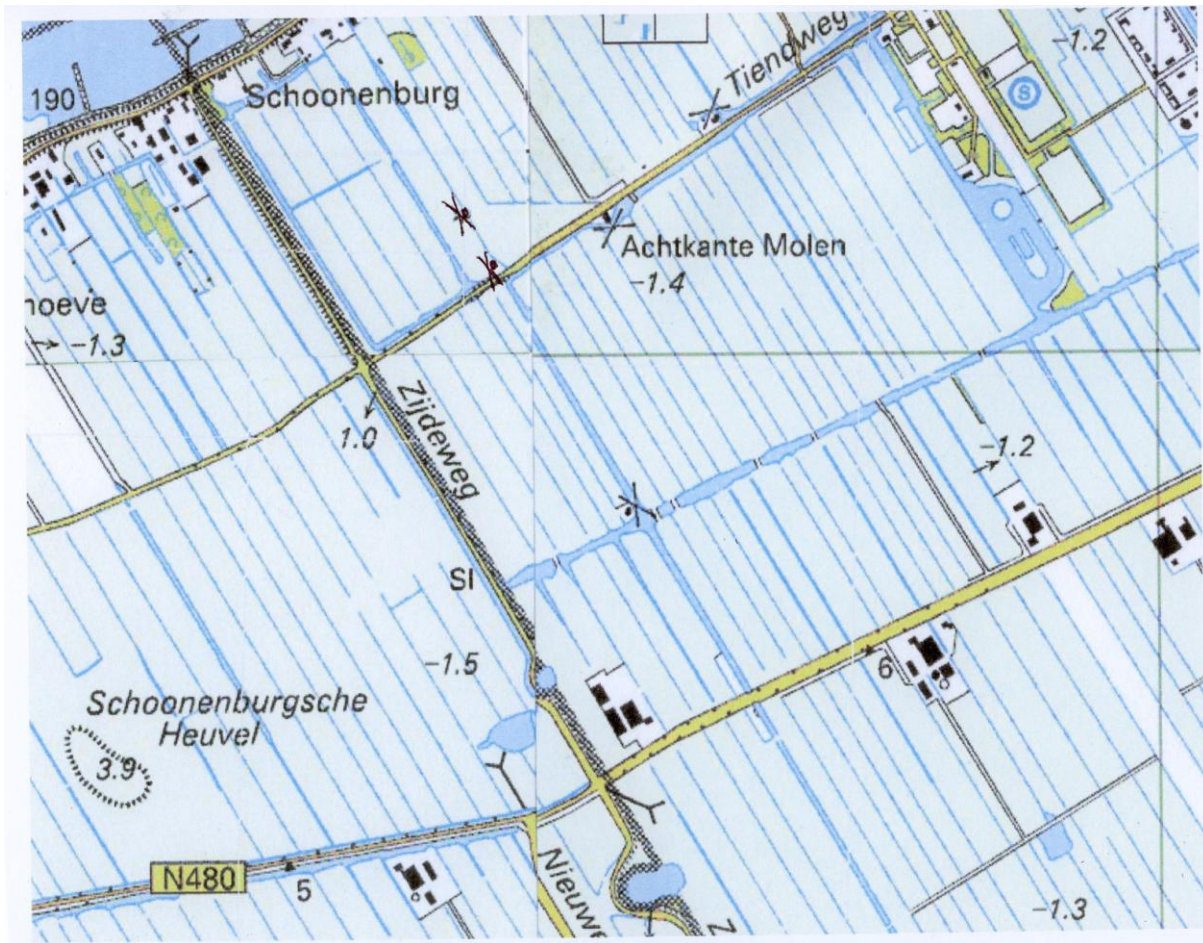

Fragment uit de kaart die uitgebracht is in 1767, doch getekend in vroeger jaar.
Noord is boven.

Resumerende kunnen we uit het voorgaande dus stellen, dat de Hoge Tiendwegmolen er in 1706 zeker bestond, doch ook kan bij de aanleg van de eerste boezem rond 1589 hier reeds een eerste Hoge Tiendwegmolen zijn geweest. Daar de Sluismolen op de kaart van 1706 er niet was, doch in 1716 wel, moet deze dus tussen 1706 en 1716 zijn gebouwd.

De Oude Weteringmolen moet dan direct voor 1716 gebouwd zijn, (volgens het gestelde door Visser.) En de Achtkant en Kleine Molen moeten dan wel haast zeker uit 1761 dateren.

Ter vergelijking met de twee historische kaarten hiervoor, hebben we hieronder een fragment gegeven van de huidige topografische kaart van het onderhavige gebied met daarin ook de Sluismolen en de Hoge Tiendwegmolen opnieuw geplaatst.

Topografische situatie molens Streefkerk voor 1962. en zoals het weer moet worden gecompleteerd !

Van de kaart uit 1706, waarvan zwart/wit repro's bestaan en waarvan hiervoor een gedeelte is weergegeven, bestaan ook repro's van de originele kaart in kleur. Zo'n repro hangt in gebouw "De Til" in Giessenburg, waarvan we in december 1999 een foto maakten, die we hierna laten volgen.

Foto van de repro van de kaart van de Overwaard uit 1706, in "De Til" te Giessenburg.

Reeds op 29 december 2007 schreven we eerder een rapportje, getiteld:

Geschiedenis Polder Streefkerk in een notedop.

Geschiedenis:

In 1514 al 4 molens + 2 sluizen naar de lek.

In 1589 wordt een boezem aangelegd (Lage Boezem ?), waarschijnlijk toen deel van de latere Hoge Boezem.

In 1608 molen na brand herbouwd + aankoop 1 ha. T.b.v. grotere boezem.

In 1664 de toen aanwezige molens afgebroken en 2 sluisjes naar de Lek gedicht en een nieuwe sluis in ZW hoek v/d polder gebouwd + 3 nieuwe molens en aanleg ruimere voorboezem. Begin 18^e eeuw (begin 1700) was bemaling 2-hoog met Lage- plus Hoge Boezem.

Kaart 1706: 2 ondermolens + 1 bovenmolen; de Hoge Tiendwegmolen. De 2 ondermolens oostelijk ervan aan de Tiendweg. (Deze 2 waarschijnlijk later vervangen door de Kleine molen en de Achtkant, als de kaart uit 1706 de toestand juist weergeeft !)

In 1716 waren er 2 voormolens; Sluismolen dan tussen 1706 en 1716 gebouwd. De 3^e ondermolen, vlak bij het dorp dan verdwenen.

In 1761 werd de Schuine Kolk aangelegd en waarschijnlijk de achtkant gebouwd en zoals wordt gedacht ook de Kleine Molen, hoewel wij geloven dat deze van veel eerdere datum is.

De heul bij de Hoge Tiendwegmolen tussen de beide lage boezems heeft in de toog een sluitsteen met het jaartal 1764. Dan is er nog de wachtheul tussen Lage- en Hoge Boezem, in de Tiendweg met afsluitbare sluisdeur. En dan nog de heul bij de Achtkant. In 1779 werd een verbindingsluis tussen de Hoge- en Lage Boezem gemaakt door de Tiendweg. In 1876 en 1877 werden de Hoge Molens gerezen, inclusief hoger plaatsen v/d wateras met scheprad. Toen werden de peilen:

Polderpeil NAP – 2,00 m. Lage Boezems NAP – 0,90 m. Hoge Boezem NAP – 0,30 m.

Minimum = NAP – 1,50 m. Minimum = NAP – 0,80 m.

Inhoud Lage Boezem: Schuine Kolk 10.000 m³. Oude Weteringse Kolk 15.000 m³.

Inhoud Hoge Boezem: 200.000 m³. (Voor 1952.)

Huidig ontwerp:

Inhoud Schuine Kolk 8.262 m3. Oude Weteringse Kolk 7.140 m3.

Inhoud Hoge Boezem 29.908 m3. Hierbij is gerekend dat de boezems altijd reeds gevuld waren tot het minimum peil van resp. Lage Boezem = NAP – 1,50 m. en Hoge Boezem = NAP – 0,80 m.

(Gegevens uit: drs.H.A.Visser, Bosch Slabbers en het rapport v/d werkgroep.)

Om te onderzoeken, of er nog meer gegevens te vinden zijn over de historie van de bemaling van de Polder Streefkerk, werd op 11 maart 2008 door schrijver dezes verzocht, aan het Stadsarchief te Gorinchem -- indien aanwezig – hem een inventaris te doen toekomen van het archief v/d polder Streefkerk. Reeds de volgende dag ontvingen we een copie van deze inventaris over de post !! Deze omvat 30 blz. getypt A4 formaat uit 1955.

En wel 13 hoofdgroepen, met in totaal 580 omslagen, stukken of mappen, elk weer gevuld met een pak paperassen !! Eerder dan 1713 zijn er echter jammer genoeg vrijwel geen gegevens. We hebben nagegaan welke gegevens eventueel belangrijk nieuws zouden kunnen bevatten en van deze gegevens hebben we inmiddels een grote hoeveelheid copieën ontvangen, waarvan 51 bladzijden geschreven folioformaat .Deze bevatten de verslagen over de rampzalige wateroverlast van de polder in 1816, toen door de hoge Lekstanden er praktisch niet vanuit de hoge boezem op de Lek gespuid kon worden. Vervolgens opdracht en uitvoering van een onderzoek tot verbetering van een en ander door de molenontwerpers/molenmakers (toen getiteld fabryk.)

De heren Johannis den Braanker en B. van der Haven.(De laatste van de zeer bekende molenmakers/ontwerpers familie uit Slingeland.)

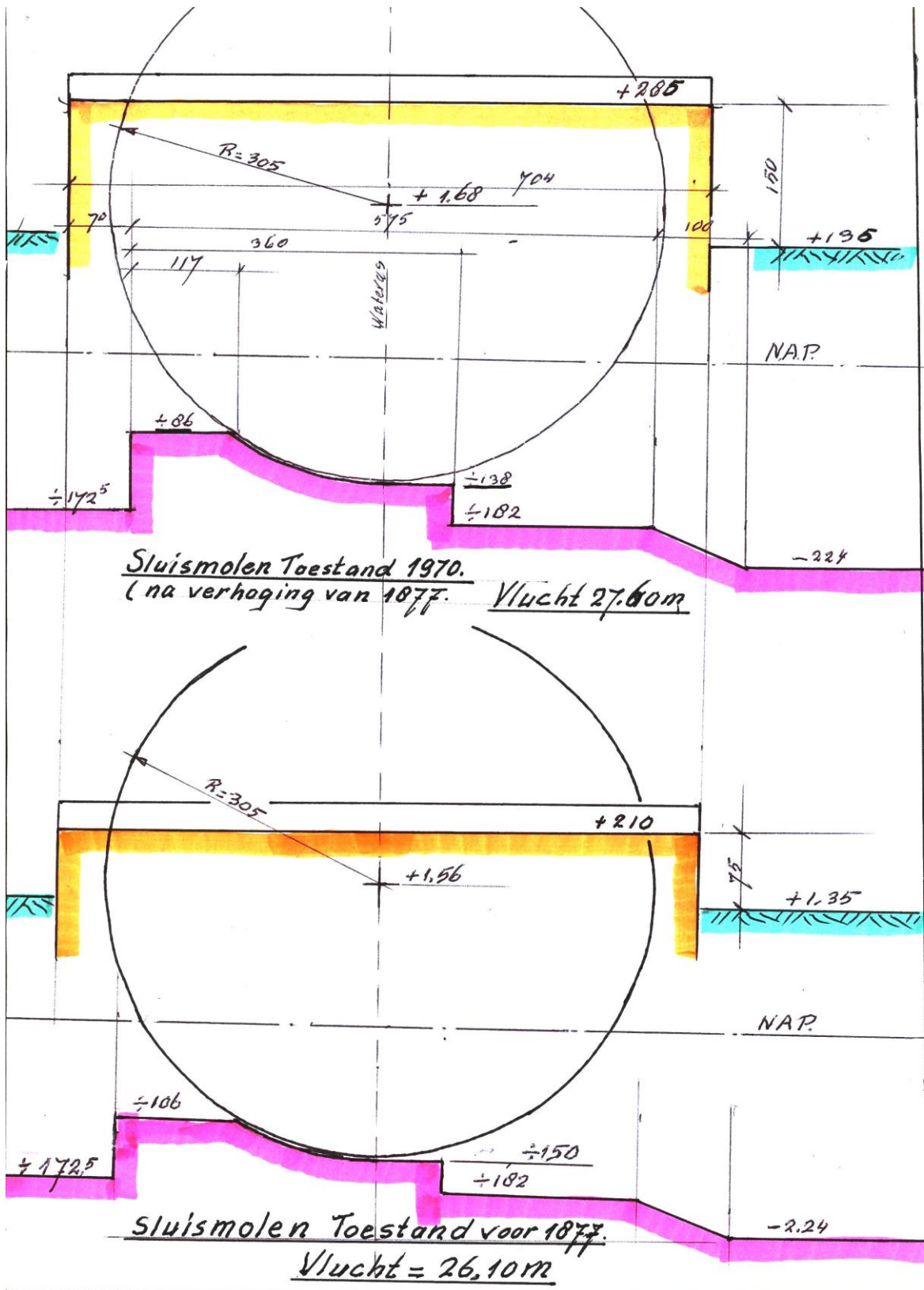
Daarna stukken over de ingelandenvergaderingen hierover en tenslotte de bestekken tot verhoging van de Sluismolen en de Hoge Tiendwegmolen, waardoor deze hoger konden opmalen in de hoge boezem, waardoor langer gespuid kon worden op de Lek. Een en ander werd uitgevoerd en wel in 1817. De Lek bleef stijgen, zodat men in 1876 een bestek tot verhoging van de Hoge Tiendwegmolen uitvoerde en in 1877 een bestek tot rijzing van de Sluismolen. Al deze bestekken en rapporten bevatten veel gegevens over de hoogten van de waterassen, hoogten van de krimp, slagdorpel, veldmuurhoogte, molenwerfhoogten, hoogten van de waterloopmuren etc. etc. Met gebruikmaking van al deze gegevens en uitgaande van de gewaterpaste hoogte van de toestand zoals deze in 1960 was, gemeten en gewaterpast door Herman Sangers, konden we terugrekenend met de gegevens uit de bestekken uit 1817 en 1877 tekeningen samenstellen, hoe de toestand voor- en na 1817 en voor- en na 1877 geweest moet zijn. Hieruit zien we dan ook weer dat voor 1817 er een wipmolen stond van circa 25,50 m vlucht, die na 1817 26,10 m vlucht had en na 1877 de laatste grootte van 27,60 m vlucht. (Dus net als de Wingerdse molen, een gewone wipmolen van 25 m vlucht, op zo hoge muren gezet dat de laatste 28 m vlucht heeft.)

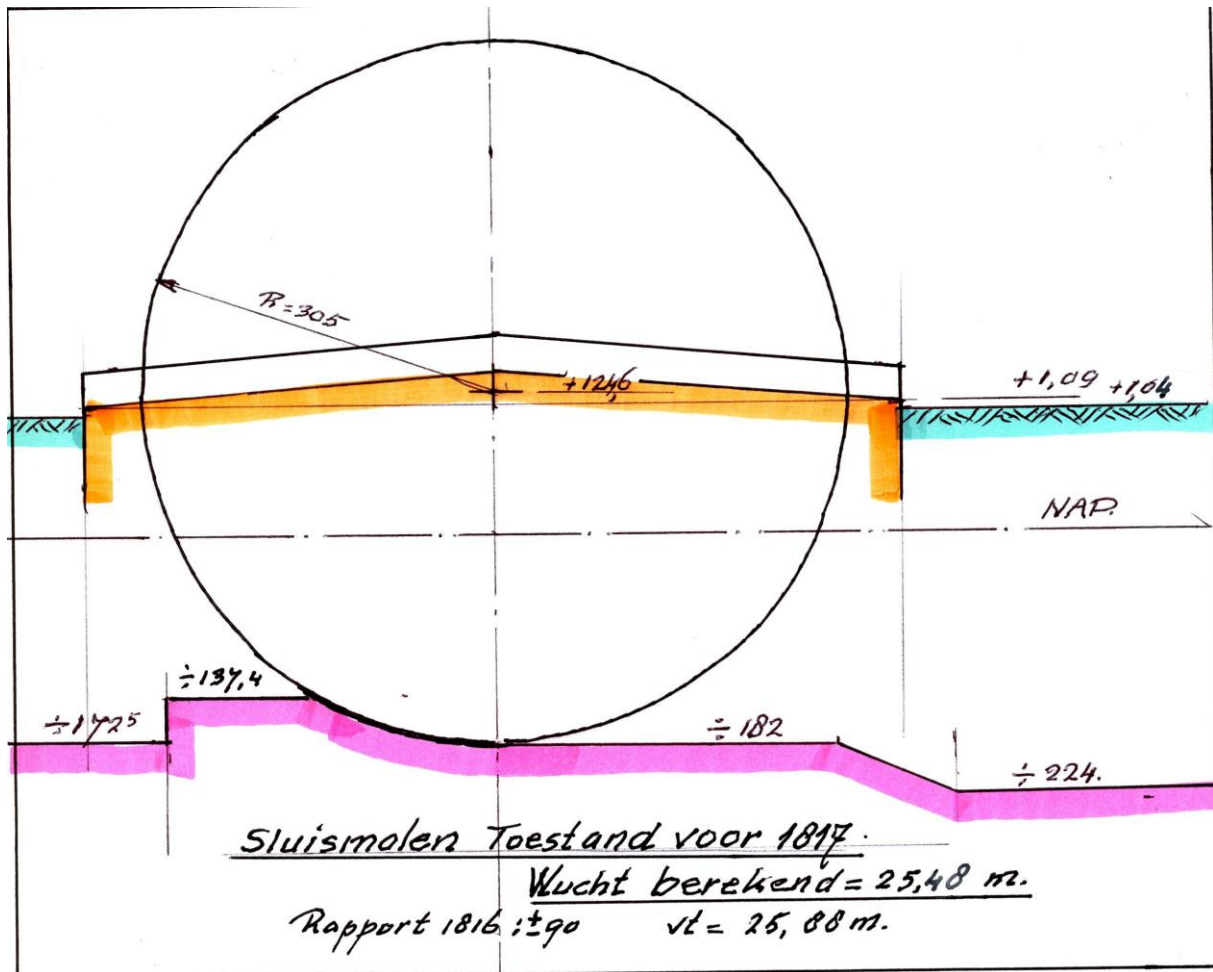
Hierna volgen de 3 tekeningetjes van de situaties van scheprad, krimp en veldmuren plus de hoogten van de molenwerven van de Sluismolen.

(Ook werden uit het oud archief nog een hoeveelheid stukken ontvangen betreffende de jaarlijkse verhuur van het grasgewas op de boezemkaden.)

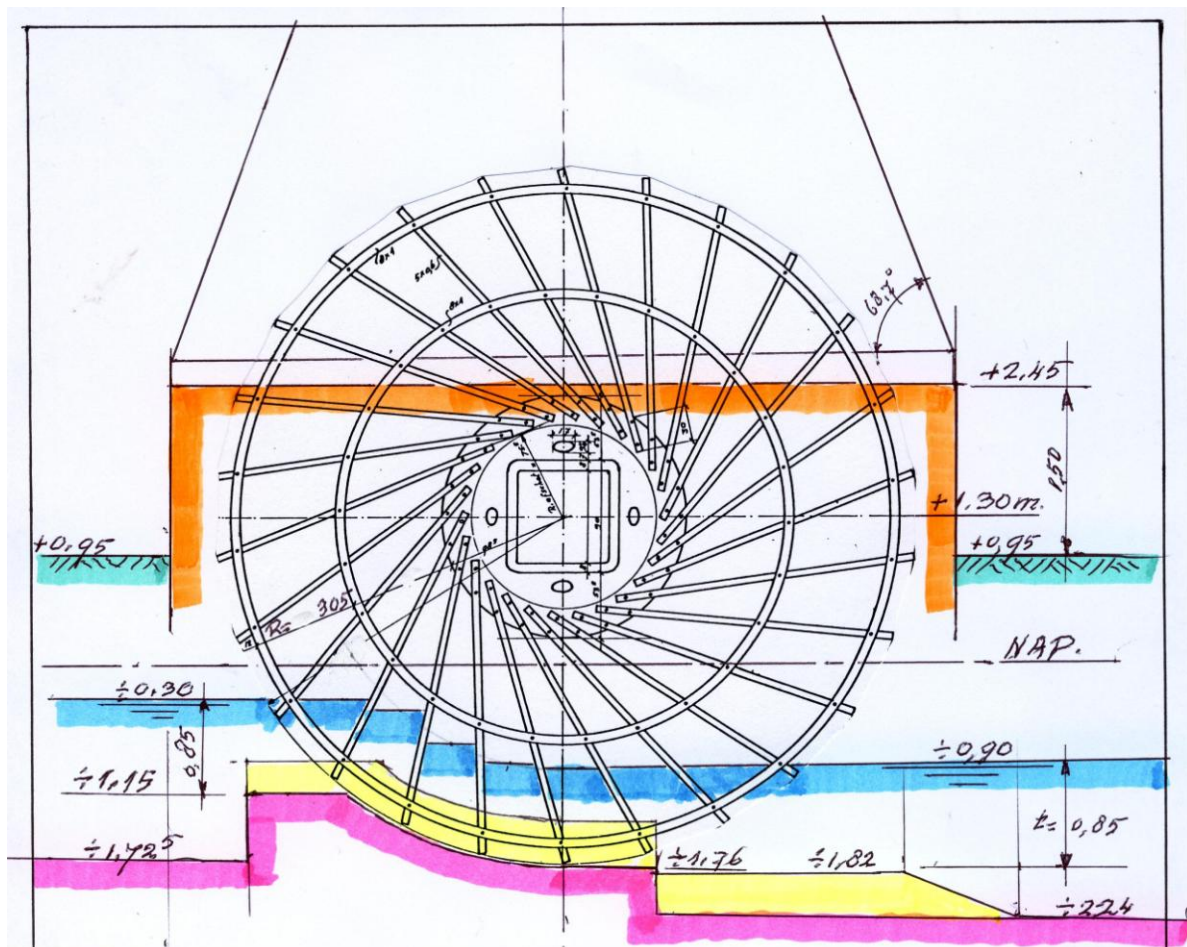
Dan hebben we als laatste tekening de toestand weergegeven, zoals we in de “Werkgroep herstel molencomplex Streefkerk” hebben gesloten te realiseren.

J.d.Besten, 8 april 2008.

NB. De schuine ligging van het ondertafelment, om over de wateras te kunnen gaan was algemeen voorgeschreven bij lage veldmuren, o.a. in het bestek van de Neder Slingelandse molen uit 1837 en ook in het voor de nieuwe Sluismolen te gebruiken bestek van de Essemolen te Hoornaar uit 1751.

Toestand Krimp, Scheprad etc. van de Sluismolen na dewederopbouw

- = Veldmuren.
- = Niveaux van Lage- naar Hoge Boezem.
- = Gedeelte van de opleider dat gesloopt moet worden.
- = Overblijvend deel van de oude vloer.

Op de oude vloer van de voor- en achterwaterloop een gewapend betonvloer aanbrengen met inkassingen aan weerszijden in de waterloopmuren.